

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' מטות תשע"ט | גליון מס' 145

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

היכול לצום בי"ז בתמוז או בתשעה באב - כיצד ינהג?

היכול לצום רק בי"ז בתמוז או בתשעה באב - מה עדיף? | ומהי ההלכה לענין צום גדליה או יום הכיפורים? | האם יש לקיים מצוה המזדמנת, או להמתין למובחרת? | פועל בצום בחום היום | האם מותר לרוחץ ביום התענית? | הכרזה על התענית

אולם לא ידעתי מנין לומר שלא נקטינן כדברי הרדב"ז, ובשו"ת יביע אומר (ח"ב או"ח סי' לד) הביא להקת אחרונים שכתבו כדברי הרדב"ז. ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב סי' ה) האריך להוכיח מכמה ראשונים כדברי הרדב"ז ודלא כהחכם צבי - התוס' (מגילה ו ע"ב) והרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ה הי"א) ועוד. ובפרט שיש אומרים שהדין ש"אין מעבירין על המצוות" הוא מדאורייתא. וכן בקובץ בית הלל (תשנ"ט, עמ' ח) הביא מפסקי הגאון רבי דניאל מהורודנא - בעל ספר חמודי דניאל, שאדם שהוא חלוש ואם יתענה בי"ז בתמוז לא יוכל להתענות בתשעה באב - "אין מעבירין על המצוות" ויתענה בי"ז בתמוז.

ובאמת כך יש לנהוג להלכה למעשה, שבשתי צומות דרבנן יש להעדיף את הראשון שבא לידו, ויתענה בי"ז בתמוז, אף אם על ידי כך יהיה חלוש בתשעה באב ויהיה פטור מן הצום, שעדיף לקיים מצוה בשעתה, ולא ידחה אותה מפני מצוה אחרת.

חומרת צום תשעה באב

ומכל מקום הרוצה להתענות דוקא בתשעה באב, ולכן אינו מתענה בי"ז בתמוז כדי שיהיה לו כח, אי אפשר למחות בידו, ויכול לסמוך על החכם צבי, כי אפשר שתשעה באב נחשב עיקר לגבי י"ז בתמוז, שכן עשרה בטבת ושבעה עשר בתמוז הם מחמת התחלת הפורענות, משא"כ תשעה באב שהוא העיקר של כל הצומות הללו, שבו היה חורבן בית המקדש, וגם יש בו חומרא, ואמרו בגמרא (תענית ל ע"ב) שהוא דומה כמי שמתו מוטל לפניו, וחומר האכילה בו גדול יותר, וכבר מהערב, ואמרו על זה שעוונותיו חקוקים על עצמותיו (כגירסת רבינו חננאל והרי"ף שם), ואינו רואה בשמחתה של ירושלים, וכאילו אוכל ביום הכיפורים (שם), וכאילו אוכל גיד הנשה (זוה"ק פר' וישלח, קע ע"ב). משא"כ י"ז בתמוז שלרוב הפוסקים הוא מכח מנהג ש"רצו" וקבלו עליהם, כמבואר בדברי הפוסקים (או"ח סי' תקס). אך ישתדל לא לאכול כהרגלו, וכגון שיתענה עד חצות, או שיאכל לשיעורין, אם יש בכוחו לעשות כן, ואז אין למחות בידו.

צום גדליה או צום יום הכיפורים

וישנה שאלה חמורה מזו, לענין אדם שאם יתענה בצום גדליה, לא יוכל להתענות ביום הכיפורים, האם יתענה בצום גדליה, כי מצוה הבאה לידו לא יחמיצנה, או שיתענה ביום הכיפורים. בשדי חמד (מערכת יום הכיפורים סי' א אות י) הביא בשם הרבה פוסקים שיתענה בצום גדליה, כיון שהמצוה דרבנן זמנה כעת, ואין לדחותה כדי

שאלה: מי שעל פי פקודת הרופאים אינו יכול להתענות גם בשבעה עשר בתמוז וגם בתשעה באב, אלא רק באחד מהם - ואינו בגדר חולה שבלאו הכי פטור מן התענית - האם מותר שלא להתענות בי"ז בתמוז כדי שיוכל להתענות בתשעה באב?

קיום מצוה מזדמנת, או להמתין למובחרת?

תשובה: מצינו נידון דומה לזה בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' יג) אודות מי שהובטח לו מוהשר שיוציאוהו מבית האסורים, ויהיה משוחרר יום אחד, איזה יום שיחפץ, שלכאורה יש לו לבחור את היום הקדוש ביותר - יום הכיפורים, ויבוא לבית הכנסת להתפלל במנין ולומר הסליחות. מאידך, הלכה פסוקה היא (יומא לג ע"א) ש"אין מעבירין על המצוות", כלומר, שבעת שמזדמנת לאדם מצוה, יש לו לעשותה מיד, ולא להמתין, וכלשון המכילתא (פר' בא) שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואין אומרים הנח עכשיו מצוה קלה זו הבאה לידך, כדי לעשות מצוה החמורה ממנה. ולכן כתב הרדב"ז שיצא בהקדם האפשרי לו ולא ימתין ליום אחר. וכן הסכים המג"א (סי' כה סק"ב).

אמנם בשו"ת חכם צבי (סי' קו) העיר מדברי הגמרא (מנחות מט ע"א) שלא אמרו "אין מעבירין על המצוות" אלא כאשר שתי המצוות שוות, אבל כשאחד מהן עדיף, יקיים את העדיף יותר. ולכן כתב שאין לו לקיים כל מצוה שתבוא לידו, אלא דוקא מצוה מיוחדת שלא יכול לקיים כשהוא חבוש בבית האסורים, (או אפילו אותה מצוה, אם יוכל לקיימה מחוץ לבית האסורים בהידור, עדיף שימתין ויקיימנה בחוץ מאשר שיקיימנה בין כתלי בית האסורים ובלי הידור (מצוה).

צום י"ז בתמוז או תשעה באב

נמצא שלדעת הרדב"ז יש לו להעדיף להתענות בי"ז בתמוז, שהוא הצום הראשון שבא לפניו, גם אם אחר כך בתשעה באב יהיה חלוש ויהיה פטור מן הצום. ולפי דברי החכם צבי אם על ידי שיתענה בי"ז בתמוז לא יוכל להתענות בתשעה באב, יש לו להעדיף להתענות בתשעה באב, שהוא חמור יותר, ולא יתענה בי"ז בתמוז, ויהיה לו כח להתענות בתשעה באב. ובספר הליכות שלמה (מועדים פ"ג סי' ד) הובא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיתענה בתשעה באב, ואף שלדעת הרדב"ז בכל כהאי גוונא אמרינן "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", מכל מקום לא נקטינן כן. וכן בספר מועדי הגר"ח (עמ' קמג) הביא כן בשם הגאון רבי חיים קניבסקי.

לקיים לאחר זמן מצוה דאורייתא. והוא חידוש גדול. אך דעת הרבה פוסקים לדינא שעדיף שלא יתענה בצום גדליה כדי שיוכל לצום בבטחה ביום הכיפורים, כי סוף סוף יום הכיפורים הוא מדאורייתא, והוא חמור מאד, ואינו כמו י"ז בתמוז ותשעה באב, ולכן במקרה שאינו יכול להתענות בשתי ימים אלו - צום גדליה וצום יום הכיפורים, יתענה ביום הכיפורים.

פועל בצום בחום היום

מי שאם יעבוד ביום תענית י"ז בתמוז, יוכרח לשתות בצום, כדי שלא יכנס לסכנת איבוד נוזלים, כגון שעובד בחום היום בימי הקיץ הלוהטים, יש אומרים שעליו להימנע מעבודה ביום התענית. ואם הוא פועל שעובד אצל אחרים, לכתחילה צריך לקחת יום חופשה. וכן פועל שביקשו ממנו להשלים עבודה מפרכת שעובדים בחום היום, ואם לא ישתמט מעבודתו, יהא מוכרח לשתות במשך עבודתו מחמת ספק סכנה, אך אם ישתמט יפטר מהעבודתו, לכתחילה יעשה את השתדלותו להמנע מעבודה בימי הצומות, אולם בדיעבד כשהוא מוכרח לזה, יכול לעבוד, אף על פי שאחר כך יוכרח לשתות, אלא שישתנה בשיעורין, אם אפשר, וראוי שישתנה בצינעא. ומכל מקום, בכל מקרה שהתחיל לעבוד, בין באונס או

ברצון, בשוגג או במזיד, וכעת יצאה השמש בגבורתה, כחום היום, ויש חשש של התייבשות, ישתנה בשיעורין.

רחיצה ביום התענית

בכל הצומות, עשרה בטבת, י"ז בתמוז, מותרים ברחיצה ובסיכה ובעילת הסנדל וכו', מלבד בתשעה באב שאסור. ומעיקר הדין מותר להתרחץ אף במים חמים, ויש מהאשכנזים שמנהגם להחמיר במים חמים, אך הספרדים מקילים להתרחץ עד שבוע שחל בו תשעה באב, (ובשנה זו (תשע"ט) אין דין "שבוע שחל בו"), וכל שכן בי"ז בתמוז שמותר לרחוץ במים צוננים, ובוה אין שום מנהג להחמיר, ואף בעל נפש רשאי להקל בזה, כמובן מלבד תשעה באב.

הכרזת יום התענית

מנהג הספרדים שבשבת שקודם לצום עשרה בטבת ושבעה עשר בתמוז, אחר קריאת ההפטר, מכריז השליח צבור: "אחינו בית ישראל, שמעו, הצום יהיה ביום פלוני. יהי רצון שהשם יהפוך אותו לנו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו". אולם על צום תשעה באב, צום כיפור, תענית אסתר וצום גדליה, לא נהגו להכריז, מפני שהם ידועים ומפורסמים. ומנהג האשכנזים שאין מכריזים על שום תענית, כיון שתעניות אלו כתובים בפסוק, והרי זה כמקובל שאינו צריך עוד הכרזה, ולכן לא נהגו בכך.

נישואין בימי 'בין המצרים'

מנהגי העדות אשכנז וספרד בנישואין בימי 'בין המצרים' | האם מותר לאשכנזי להשתתף בימים אלו בנישואין חתן ספרדי? | להקפיד במנהגי הספרדים | באיזו הברה בירך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בנישואי הספרדים? | עריכת "תנאים" | נישואין לאחר ראש-חודש אב

שם ה', וכן היה עושה שבועה חמורה, כי ידע שמנהגו מבוססים על פי גדולי הפוסקים, וכפי שכתב כן מרן הבית יוסף (אהע"ז סי' קסט אות מו) שכן נהגו אצלינו מזמן הרמב"ם לעשות שבועה חמורה, והוא תחליף לחרם דרבינו גרשום הנהוג אצל האשכנזים, [וראה בשו"ת הראשון לציון (ח"ב אהע"ז סי' ט)].

עריכת "תנאים"

מותר לעשות "תנאים" (-ווארט) גם אחר ראש חודש אב, ועיקר הדין מותר אפילו בתשעה באב עצמו, בין ביום בין בלילה, שמא יקדמנו אחר (הרמב"ם הל' אישות פ"ד הי"ד, שו"ע או"ח סי' תקנא ס"ב), אך לא נהגו לעשות בתשעה באב עצמו. ומכיון שאין זה סעודת מצוה, על כן לא ישמעו שירים בכלי שיר ולא יערכו ריקודים, אלא ישירו בפה שירות ותשבחות להקב"ה, ויעשו הסעודה לאחר תשעה באב.

נישואין לאחר ראש-חודש אב

פעמים שאפשר להתיר לערוך נישואין בצינעא אחר ר"ח אב, בשעת הדחק וצורך גדול באופן מיוחד, וצריך שיקול דעת של חכם גדול, ואף שאין בזה סימן טוב, כל דלא קפיד לא קפדי בהדיה, ויעשו את הנישואין בצינעא. ובחוץ לארץ יש מקומות שנוהגים לעשות קידושין אף שלא בשעת החופה, וכאן בארץ ישראל אסור לעשות כן, ובמקומות אלו בחו"ל מותר לקדש בימים אלו, אף אחר ר"ח אב, אך שיעשו כן בלי סעודה.

יהי רצון שנזכה שכל הצומות הללו יהפכו לנו לששון ולשמחה, ויבוא כבר משיח צדקינו ויגאל אותנו מכל הצרות, ונזכה לגאולה שלימה ולבנין בית המקדש במהרה בימינו אמן ואמן.

שאלה: האם בשעת הדחק יש להקל לאשכנזי לערוך נישואין בליל י"ז בתמוז? ואם מותר לאשכנזי להשתתף בנישואי ספרדי בימי 'בין המצרים'?

תשובה: ידוע שמנהג האשכנזים להחמיר שאין עורכים נישואין משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב, כמו שכתב הרמ"א (סי' תקנא ס"ב), ומכל מקום בשעת הדחק, שיש צורך לערוך הנישואין בליל י"ז בתמוז, שאם לא כן, ידחה להרבה זמן - כגון שלא השיגו אולם ודוחים החופה למספר חודשים עד שיתפנה אולם - רושם הנישואין המקיל לרשום הנישואין בליל י"ז בתמוז, יש לו על מה לסמוך. והספרדים מקילים בעריכת נישואין מי"ז תמוז ועד ראש חודש אב, כדעת מרן (שם). ודי שאחד מבני הזוג ספרדי, כדי להקל להם לערוך נישואין בימים אלו, ובפרט בדורינו הפרוץ, יש להקדים ככל האפשר.

להקפיד במנהגי הספרדים

רב אשכנזי יכול לבוא לסדר קידושין לחתן וכלה ספרדים הנישאים מי"ז בתמוז ואילך עד ראש חודש אב, כדעת מרן. וגם חבריו האשכנזים יבואו לשמוח עמו. אלא שבאופן כללי נכון תמיד שכאשר רב אשכנזי מסדר חופה וקידושין לספרדי, יעשה הכל כפי מנהג רבותינו גאוני עולם, גדולי התורה הספרדים, וכמסורת אבותינו בידינו. והיינו, שיברך את ברכת האירוסין וברכת הנישואין בהברה ספרדית, ואף בהזכרת שם ה'.

וכמו כן יש להקפיד שיעשו שבועה חמורה, וכן לא ילכו לחדר יחוד קבל עם ועדה. וכך נהג הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בחתונות בני המשפחה שלנו, שהיה מברך בהברה ספרדית, גם את

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת' ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות ©